

Overspel en familieverlating in de scheiding der machten

Openingsrede gehouden op de 125ste plechtige openingszitting van het Vlaams Pleitgenootschap bij de balie te Brussel op vrijdag 27 november 2015

Jelle Flo¹

1.

Op 18 januari van het jaar 52 voor Christus wandelt Milo met een gevolg van vrienden en slaven aan de Via Appia ter hoogte van Bovillae.² Daar ontmoet hij zijn politieke tegenstander Clodius, eveneens op pad met zijn gevolg, en er ontstaat een zware schermutseling. De versies lopen enigszins uiteen, maar vast staat dat Clodius zwaar gewond wordt, en ook zal bezwijken aan zijn verwondingen. Milo moet zich verantwoorden voor het gerecht, wordt uiteindelijk ook schuldig verklaard, en wordt verbannen naar Marseille.

De advocaat van Milo is Marcus Tullius Cicero, en zijn pleidooi, de *pro Milone*, staat geboekstaafd als het model van een goede en overtuigende rede, zelfs voor andere dan forensische doeleinden.³ Zowel Asconius, de gerechtsverslaggever van die tijd, als Quintilianus, de vader van de retorica, beschouwen de rede als Cicero's beste werk.⁴⁵

1

Ik ben afgestudeerd aan de Universiteit Gent, was tien jaar advocaat bij de balie van Brussel, en ben thans rechter in de rechtbank van eerste aanleg West-Vlaanderen, afdeling Kortrijk.

2

Ik ben zeker niet de eerste die een openingsrede voor het Vlaams Pleitgenootschap inleidt met een historisch proces. Matthias Storme sprak in 1991 over de zaak van varkensboer Bardoel en Benoît Allemeersch had het in 2009 over een proces waarin Abraham Lincoln optrad als advocaat.

3

M. Tullius Cicero, *Orationes: Volume II, pro Milone*, Oxford Classical Texts, Clarendon Press, 1922, 356 blz

4

Asconius, *Pro Milone*, 42C.

5

Quintilianus, *Inst.*, 4.2.25; vert. *de opleiding tot redenaar*, vertaald door Piet Gerbrandy, historische uitgeverij Groningen, 2001, 763 blz.

Cicero is een enigszins onbescheiden man, die wat hij heeft te vertellen zo spits en stichtend vindt, dat hij zijn redevoeringen ook laat uitgeven en verspreiden. In zijn geval is dat ook terecht.

Wanneer Milo zelf nadien, in zijn ballingsoord Marseille, op die manier het geschreven pleidooi van zijn advocaat komt te lezen, zendt hij aan Cicero een brief, waarin hij opmerkt: gelukkig dat u deze rede niet heeft uitgesproken, want anders zou ik hier in Marseille niet van die lekkere bouillabaisse kunnen genieten.⁶

De rede is inderdaad nooit uitgesproken. De schermutseling tussen Milo en Clodius vond plaats in een ruimere context van tumult en straatgeweld en politieke onrust. Milo was een beruchte vechtjas, een vriend van Cicero, die in ongenade was gevallen bij Pompeius, op dat ogenblik de politieke en militaire machthebber in Rome.⁷ Op de laatste dag van het proces, toen Cicero zijn pleidooi diende te houden, was ook Pompeius aanwezig, met zijn gewapende garde, en gezeten op zijn curulische zetel. Cicero stamelde, stotterde, rondde zeer snel af, en Milo werd even snel en met een grote meerderheid van juryleden veroordeeld.

Cicero kon dat moeilijk verkroppen, en zoals men vaak uren te laat, achteraf, een snedig antwoord bedenkt op een krenkende opmerking, dat had ik moeten zeggen, schreef hij het beste werk uit zijn carrière achteraf.

6

Cass. Dio, 40, 54. *Dio's Roman History*, vert. Earnest Cary. Cambridge: Harvard University Press, 1916, en beschikbaar op www.gutenberg.org. De vertaling van 'mullet' als bouillabaisse heb ik geloof ik overgenomen van wijlen Frans Van Parijs, mijn leerkracht Latijn in de retorica van het Don Boscollege te Zwijnaarde: "[54-] After this, the courts being convened in quiet, many were condemned on various charges, and, for the murder of Clodius, Milo among others though he had Cicero as a defender. That orator, seeing Pompey and the soldiers contrary to custom in the court, was alarmed and overwhelmed with dread, so that he did not deliver any of the speech he had prepared, but after saying a few words with effort in a half-dead voice, was glad to retire. This speech which is now supposed to have been delivered at that time in behalf of Milo he wrote some time later and at leisure, when he had recovered his courage. There is also the following story about it. When Milo, in banishment, made the acquaintance of the speech sent to him by Cicero, he wrote back saying that it was lucky for him those words had not been spoken in that form in the court; for he would not be eating such fine mullets in Massilia (where he was passing his exile), if any such defence had been made. This he wrote, not because he was pleased with his circumstances, — he made many ventures to secure his return, — but as a joke on Cicero, because after saying nothing important at the time of the defence he later both practiced and sent to him these fruitless words, as if they could now be of any service to him."

7

Julius Caesar zou pas in 49 v.C. de Rubicon oversteken.

Op die manier is de *pro Milone* niet enkel een voorbeeld van een bijzonder goede rede, wat de oorspronkelijke reden is waarom ik ze heb herlezen.

Het proces van Milo is echter ook een van de eerste voorbeelden, en een vrij brutaal voorbeeld, alleszins veel brutaler dan de moeilijkheden die ik straks zal bespreken, van een problematische verhouding tussen de politieke en uitvoerende macht enerzijds en de rechterlijke macht anderzijds.

2.

Deze rede, die ik vandaag voor u houd, zou een feestrede moeten zijn.

We zouden vandaag 125 jaar Nederlands rechtsleven in Brussel moeten vieren. Ik beschouw het als een bijzondere eer dat ik bij deze gelegenheid tot u het woord mag richten.

Daarom spijt het mij dat ik u minstens in twee opzichten zal teleurstellen. De eerdere openingsredes die ik me herinner en ook de openingsredes die ik heb gelezen waren vaak academisch hoogstaand of minstens onderhoudend of feestelijk en vaak allebei.

Ik kom geen academisch hoogstaande uiteenzetting houden en ik kom geen feestrede houden. Een academicus ben ik niet en er is niet bijzonder veel reden om te feesten.

Wel zal ik proberen en ik hoop dat ik er in zal slagen om net voldoende onderhoudend te zijn om uw aandacht te houden.

3.

Iets meer dan honderd jaar nadat de *pro Milone* niet werd uitgesproken, schrijft de apostel Paulus in zijn brief aan de Romeinen:⁸

8

De brief van Paulus aan de Romeinen vormt het zesde boek van het Nieuwe Testament en zou rond 56 na Christus zijn geschreven vanuit Korinthe. Historici nemen aan de Romeinenbrief één van de zeven authentiek door Paulus geschreven brieven is.

“Ieder mens moet zich schikken naar de gezagdragers die boven hem staan. Want alle gezag komt van God ; ook het bestaande gezag is door God ingesteld. Wie zich dus tegen het gezag verzet, verzet zich tegen Gods verordening, en wie dit doet, roept een vonnis over zich af. Voor de overheid hoef je niet bang te zijn bij een goede daad, maar wel bij een slechte. Wilt u zonder vrees voor het gezag leven, doe dan het goede, en het gezag zal u prijzen. Want de overheid staat in dienst van God, voor uw welzijn. Doet u echter het kwade, dan moet u vrezen; zij draagt het zwaard niet voor niets. Zij staat in dienst van God om aan de boosdoener zijn verdiende straf te geven. Daarom is het nodig dat u zich naar haar schikt, niet alleen uit vrees voor straf, maar ook ter wille van een goed geweten. Om dezelfde reden betaalt u ook belasting; de beambten staan in dienst van God en wijden daaraan al hun aandacht. Geef ieder wat hem toekomt: belasting en tol aan wie u belasting en tol verschuldigd bent, ontzag en eerbied aan wie ontzag en eerbied toekomen.”⁹

Ook de apostel Petrus schrijft, nauwelijks enkele jaren later:

“Schik u naar alle menselijke instellingen ter wille van de Heer: naar de keizer als het hoogste gezag, en naar de gouverneurs, omdat zij door Hem zijn aangesteld om boosdoeners te straffen en hen die het goede doen te eren.”¹⁰

Het is niet onbelangrijk voor ogen te houden dat Paulus zijn brief schrijft rond 56 na Christus, en Petrus omstreeks 60 na Christus, dit wil zeggen, eeuwen vóór Constantijn de Grote. Op dat ogenblik is het politieke gezag in Rome de christenen niet gunstig gezind. De periode onder Claudius (41-54 na Christus) en onder Nero (54-68 na Christus) is de periode van de grote christenvervolgingen.¹¹

9

Rom. 13, 1-7.

10

1 Pe. 2, 13.

11

Zie o.m. Hand. 18, 2, Tacitus, *Annales* 15, 44, Suetonius, *De Vitis Caesarum*, *Divus Claudius* 25, 4, *Nero* 16, 2 ; Latijn en Engelse vertaling beschikbaar op <http://penelope.uchicago.edu>.

Desalniettemin vragen Petrus en Paulus niet aan de christenen om in verzet te treden tegen een overheid die hen niet enkel niet gunstig gezind is maar zelfs wegjaagt en vervolgt. Zij vragen integendeel om eerbied te tonen aan de openbare gezagsdragers, en om belastingen te betalen. De reden waarom zij dit doen, is niet dat de Staat sociale woningen bouwt, gezondheidszorg, onderwijs en cultuur financiert, openbare wegen aanlegt en onderhoudt, of een sociaal vangnet organiseert.¹² Zij zijn bereid zich te onderwerpen aan het gezag van een vijandige Staat, en belastingen te betalen, eveneens aan een vijandige Staat, omdat de Staat een ruimte van vrijheid, orde en veiligheid biedt aan de burgers, en omdat de Staat boosdoeners straft, en onrechtmatigheden sanctioneert.¹³

Deze gedachte is zeker niet exclusief christelijk of zelfs religieus. Hugo Grotius schrijft in *de jure belli ac pacis* ook dat het waar blijft dat recht moet heersen en boosdoeners moeten worden gestraft, *etsi Deus non daretur*.¹⁴ Men vindt deze zelfde gedachte, in minder of meer ontwikkelde vorm, bij Plato¹⁵, in de boeddhistische literatuur¹⁶, en in de sociale contracttheorieën.

12

In het compendium van de sociale leer van de Kerk luidt het: “Jezus verwerpt de onderdrukkende en despotische macht van de heersers over de naties (vgl. Mc. 10, 42) en verwerpt hun pretentie zichzelf weldoeners te laten noemen (vgl. Lc. 22, 25) maar hij contesteert nooit direct de gezaghebbers van zijn tijd. In zijn uitspraak over het betalen van belastingen aan de keizer (vgl. Mc. 12, 13-17; Mt. 22, 15-22; Lc. 20, 20-26), bevestigt hij dat men aan God moet geven wat van God is, waarmee hij expliciet elke poging om tijdelijke macht te vergoddelijken of te verabsoluteren veroordeelt: alleen God mag alles van de mens vragen. Tegelijk heeft de tijdelijke macht recht op wat hem toebehoort: Jezus veroordeelt niet het betalen van belastingen aan de keizer.” Pauselijke raad voor rechtvaardigheid en vrede, *compendium van de sociale leer van de Kerk*, Libreria Editrice Vaticana, 2004, §379.

13

Gelet op hun martelaarsdood is het eerder onwaarschijnlijk dat Petrus en Paulus gehoorzaamheid aan de Staat bepleitten louter uit angst voor de ontplooiing van de staatsmacht.

14

De volledige zin luidt eigenlijk: “*Et haec quidem quae iam diximus, locum aliquem haberent etiamsi daremus, quod sine summo scelere dari nequit, non esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana*”.

15

Plato, de Staat, met name in boek 2.

16

J.J. Jones (trans.), the Mahavastu, 1949-1956, in 3 volumes, en beschikbaar op <https://archive.org/details/sacredbooksofbud19londonuoft>.

4.

Inderdaad onderscheidt legitimiteit, recht, de uitoefening van gezag van de uitoefening van macht. Zonder recht en rechtsbedeling is de Staat geen Staat, maar niet meer dan een gewapende roversbende.¹⁷

In zijn 94ste gedachte oppert Blaise Pascal het volgende over de verhouding tussen recht en macht.¹⁸

“Justice, force.

Il est juste que ce qui est juste soit suivi; il est nécessaire que ce qui est le plus fort soit suivi.

La justice sans la force est impuissante; la force sans la justice est tyrannique.

La justice sans force est contredite, parce qu'il y a toujours des méchants. La force sans la justice est accusée. Il faut donc mettre ensemble la justice et la force, et pour cela faire que ce qui est juste soit fort ou que ce qui est fort soit juste.

La justice est sujette à dispute. La force est très reconnaissable et sans dispute. Aussi on n'a pu donner la force à la justice, parce que la force a contredit la justice et a dit qu'elle était injuste, et a dit que c'était elle qui était juste.

Et ainsi, ne pouvant faire que ce qui est juste fût fort, on a fait que ce qui est fort fût juste. ”

17

“Remota itaque iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia?”, Augustinus, *de civitate Dei*, IV, 4. Het citaat is eveneens aangehaald in de openingsrede voor het Vlaams Pleitgenootschap van Fernand Keuleneer, *Inflatie van rechten – ontwaarding van het recht in 1995*, en door Benedictus XVI in zijn toespraak tot de *Bundestag* in 2011: *“Nimm das Recht weg – was ist dann ein Staat noch anderes als eine große Räuberbande”, hat der heilige Augustinus einmal gesagt. Wir Deutsche wissen es aus eigener Erfahrung, daß diese Worte nicht ein leeres Schreckgespenst sind. Wir haben erlebt, daß Macht von Recht getrennt wurde, daß Macht gegen Recht stand, das Recht zertreten hat und daß der Staat zum Instrument der Rechtszerstörung wurde – zu einer sehr gut organisierten Räuberbande, die die ganze Welt bedrohen und an den Rand des Abgrunds treiben konnte.”*

Voor een Nederlandse versie: *De stad van God*, vertaald en ingeleid door dr. Gerard Wijdeveld, uitgeverij Ambo, Amsterdam 1983.

18

Blaise Pascal, *Pensées* (1669), 94.

Samenvattend is het dankzij het recht en dankzij de rechtsbedeling, dat een Staat zich Staat kan noemen. Het recht verschaft aan de Staat de legitimitieit om niet enkel macht maar ook gezag uit te oefenen, en verklaart de bereidheid om zich aan dat gezag te onderwerpen, voor zoveel als het rechtvaardig is. Zonder recht is een Staat geen Staat. Zo begrepen is het recht op een manier de ziel van de Staat, minstens een essentiële bestaansvoorwaarde, en slechts bij gratie van het recht en de rechtsbedeling kan de Staat legitiem dwang uitoefenen jegens de personen.

Recht is georganiseerde en geordende conflictbeslechting. Het alternatief voor rechtsbedeling is niet dat boosdoener en slachtoffer, schadeverwekker en schadelijder, contractueel verbondene en contractueel gerechtigde, rond een kampvuur gezeten gitaar spelen, *kumbaya* zingen en de vredespijp roken. Het alternatief voor rechtsbedeling is niet in de eerste plaats bemiddeling en verzoening. Het alternatief is de *bellum omnium in omnia* van Hobbes, en de afwezigheid van de Staat. Het alternatief op individuele schaal is eigenrichting en het recht van de sterkste, *vendetta* en *kanoen*, en het alternatief op gemeenschapsschaal is anarchie en daarom de tirannie van de sterken en machtigen.

5.

Reeds uit het verhaal van Milo en Clodius kan men aanvoelen dat een scheiding nodig is tussen de verschillende beoefenaars van de openbare macht. Uit de omstandigheden van de zaak-Milo begrijpen we dat er moeilijk rechtvaardigheid kan bestaan wanneer de verschillende legitieme overheids machten zich op elkaars terrein begeven, zijn verenigd in dezelfde personen of instellingen, of wanneer zij elkander aansturen. De tijd van Cicero is niet enkel de tijd waarin de politieke en militaire machthebbers de rechtsgang op ongeoorloofde wijze konden beïnvloeden. Het is ook de tijd van de politiek geïnspireerde vervolgingen, waarin rechters en advocaten de politieke verantwoordelijken omwille van hun politieke activiteiten de duvel aandeden. Cicero heeft zelf de tweede Catilinarische samenzweerders laten executeren zonder eerlijk proces, en is om die reden zelf vervolgd door Clodius¹⁹, waarna ook hij is verbannen, en vervolgens op initiatief van Milo opnieuw naar Rome is geroepen. De machtsafwending en overschrijding was zeker geen eenrichtingsverkeer. *Silent enim leges inter arma*, schrijft Cicero in de *pro Milone*. Daarmee bedoelt hij zelf dat Milo handelt uit zelfverdediging, in een context van geweld, en dat daarom de normale regel dat men niet mag doden niet van toepassing is. De wetten en het recht zwijgen echter ook stil wanneer zij worden afgewend van hun doel, of wanneer de macht hen het zwijgen oplegt, hetzij met brutale en rechtstreekse intimidatie, hetzij door op om het even welke andere manier het recht niet de mogelijkheid, financieel of organisatorisch, te bieden zijn essentiële rol te spelen.

6.

De eerste heldere en systematische articulatie van de opvatting dat de machten gescheiden of minstens gebalanceerd dienen te zijn, wordt toegeschreven aan Montesquieu. In *De l'esprit des lois* klinkt het²⁰:

« Il y a dans chaque état trois sortes de pouvoirs: la puissance législative, la puissance exécutrice des choses qui dépendent du droit des gens, et la puissance exécutrice de celles qui dépendent du droit civil.

Par la première, le prince ou le magistrat fait des lois pour un temps ou pour toujours, et corrige ou abroge celles qui sont faites. Par la seconde, il fait la paix ou la guerre, envoie ou reçoit des ambassades, établit la sûreté, prévient les invasions. Par la troisième, il punit les crimes, ou juge les différends des particuliers. On appellera cette dernière la puissance de juger, et l'autre simplement la puissance exécutrice de l'état.

La liberté politique dans un citoyen est cette tranquillité d'esprit qui provient de l'opinion que chacun a de sa sûreté ; et pour qu'on ait cette liberté, il faut que le gouvernement soit tel qu'un citoyen ne puisse pas craindre un autre citoyen.

Lorsque, dans la même personne ou dans le même corps de magistrature, la puissance législative est réunie à la puissance exécutrice, il n'y a point de liberté ; parce qu'on peut craindre le même monarque ou le même sénat ne fasse des lois tyranniques pour les exécuter tyranniquement.

Il n'y a point encore de liberté si la puissance de juger n'est pas séparée de la puissance législative et de l'exécutrice. Si elle était jointe à la puissance législative, le pouvoir sur la vie et la liberté des citoyens serait arbitraire : car le juge serait législateur. Si elle était jointe à la puissance exécutrice, le juge pourrait avoir la force d'un oppresseur.

Tout serait perdu, si le même homme, ou le même corps des principaux, ou des nobles, ou du peuple, exerçaient ces trois pouvoirs : celui de faire des lois, celui

d'exécuter les résolutions publiques, et celui de juger les crimes ou les différends des particuliers.

Dans la plupart des royaumes de l'Europe, le gouvernement est modéré, parce que le prince, qui a les deux premiers pouvoirs, laisse à ses sujets l'exercice du troisième. Chez les Turcs, où ces trois pouvoirs sont réunis sur la tête du sultan, il règne un affreux despotisme. »

7.

Ik weet dat er mensen zijn die meewarig de ogen rollen, of misprijzend reageren wanneer pompeuze principes en bestofte grootspraak van stal worden gehaald ten behoeve van een hoogmoedige rechterlijke orde die weigert onder ogen te zien dat zij ambtenaren of werknemers zijn binnen een structuur die eindelijk ook eens de overstap naar de efficiëntie van de eenentwintigste eeuw mag maken. Die de filosofische grondslagen en de constitutionele overwegingen achterhaald en weinig relevant vinden, of slechts nuttig voor het zelfbevredigende geronk van fossielen, oud, zo niet in jaren dan in de geest, die zich hullen in toga's die even archaisch zijn als hun taalgebruik ook al is.

Ik meen daarentegen dat behoorlijk bestuur, efficiëntie en performantie op zichzelf genomen dode begrippen zijn.²¹ Men kan pas efficiënt of performant zijn wanneer men een vooraf bepaald doel wil verwezenlijken. Daarmee zeg ik zeker niet dat ik voorstander ben van spilzucht en onbekwaamheid in de rechtsbedeling. Maar efficiëntie is niet steeds zomaar een neutraal begrip waar iedereen voor moet zijn en niemand tegen kan zijn. Ik poog dit te illustreren met een voorbeeld.

Volgens de *Rule of Law Index 2015* van het *World Justice Project*, waarbij de kwaliteit van rechtsbedeling wordt gemeten, behaalt België een zeer behoorlijke zestiende plaats op een ranglijst van 102 landen.²² Onze noorderburen horen met hun vijfde plaats echter bij de

21

Ook procureur-generaal bij het hof van cassatie Patrick Duinslaegher maakte in zijn mercuriales van 2014 en 2015 kritische bedenkingen bij pogingen om de kwaliteit van de rechtsbedelingen uitsluitend in een economisch denkkader en in termen van efficiëntie te begrijpen.
http://justitie.belgium.be/nl/binaries/Merc2014NL_tcm265-254598.pdf en
http://justitie.belgium.be/nl/rechterlijke_orde/hoven_en_rechtbanken/hof_van_cassatie/nieuws/news_2015-09-02.jsp?referer=tcm:265-271581-64

22

WJP Rule of Law Index 2015 report, www.worldjusticeproject.org. Daarmee is Nederland wel iets achteruitgegaan ten opzichte van de vorige jaren, uit de brief van 21 maart 2013 van de Nederlandse minister van justitie aan de Tweede Kamer: "Ook in andere onderzoeken komt de Nederlandse rechtspraak keer op keer

wereldtop.²³ Ondertussen zijn er in Nederland ongeveer 2.400 professionele rechters van de zetel tegen 1.600 in België. Dit wil zeggen dat Nederland verhoudingsgewijs ongeveer evenveel of zelfs minder rechters van de zetel heeft, die iets beter worden betaald en iets beter worden omkaderd, maar vooral, dat Nederland met een vergelijkbaar budget, substantieel beter presteert op het vlak van rechtsbedeling dan België.²⁴²⁵²⁶²⁷

goed naar voren. Het *World Economic Forum* heeft in 144 landen onderzocht in welke mate de rechtspraak onafhankelijk is van leden van de regering, burgers en bedrijven. Uit het onderzoek blijkt dat Nederland op de derde plaats staat, na Finland en Nieuw Zeeland. Een vergelijkbaar beeld komt naar voren uit de *Rule of Law index* die de Wereldbank voor 97 landen heeft opgesteld. Nederland komt voor de civiele rechtspraak op de tweede plaats bij een vergelijking van de 29 rijkste landen. Daarbij is onder andere beoordeeld de mate van het ontbreken van corruptie, onredelijke vertraging, beïnvloeding door de overheid en ineffectieve tenuitvoerlegging. Voor wat betreft de strafrechtspraak behaalt Nederland een zesde plaats. Ook hier gaat het weer om het ontbreken van corruptie, om onpartijdigheid en een behoorlijke rechtsgang, de effectiviteit van het opsporingsapparaat en de executie, en de tijdigheid van berechting. Tenslotte blijkt uit onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau naar het publiek vertrouwen in het rechtsstelsel dat Nederland tussen 2002–2011 na Denemarken op de tweede plaats komt, vóór Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk.”
<http://www.rijksbegroting.nl/algemeen/gerefeerd/1/80/kst180220.html>.

23

De lijst wordt aangevoerd door Denemarken, Noorwegen, Zweden en Finland. Nederland is zoals gezegd vijfde. Van de overige vergelijkbare landen behaalt Oostenrijk een zevende en Duitsland een achtste plaats. Het Verenigd Koninkrijk komt twaalfde, Frankrijk doet het iets minder goed dan wij op een achttiende plaats. Luxemburg is niet in de lijst opgenomen. Portugal en Spanje komen op de drieëntwintigste en vierentwintigste plaats en Italië is dertigste.

24

Zie vooral de jaarlijkse rapporten van de *Commission européenne pour l'efficacité de la justice* van de Raad van Europa: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Netherlands_2014.pdf en http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Belgique_2014.pdf.

25

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2012/Rapport_en.pdf, zie onder meer tabel 11.4.1.

26

De oefening wordt interessanter wanneer men het budget vergelijkt. Nederland heeft 17 miljoen inwoners en spendeert ongeveer 725 miljoen EUR per jaar aan salarissen binnen justitie, terwijl België voor 11 miljoen inwoners 697 miljoen EUR aan salarissen binnen justitie uitgeeft, en dat terwijl de Nederlandse rechters beter betaald worden en beter omkaderd zijn. Het totale budget voor rechterlijke organisatie zou in België 89,4 EUR per burger per jaar bedragen, tegen 96 EUR per burger per jaar in Nederland, wat zeer vergelijkbaar is, zeker rekening houdend met het hogere bruto binnenlands product en de hogere koopkrachtpariteit per inwoner in Nederland en met het gegeven dat Nederland in 2013 een bedrag van 483 miljoen EUR heeft besteed aan rechtsbijstand, terwijl België ‘slechts’ 87 miljoen EUR uitgaf. Een andere merkwaardigheid bij het vergelijken van de Belgische situatie: Oostenrijk, dat eveneens substantieel beter scoort dan België in de internationale ranglijst, heeft voor 8 miljoen inwoners 1540 rechters van de zetel en

Indien efficiëntie niet slechts een op zichzelf genomen inhoudsloos criterium, maar ook een doel is, en indien de overweging dat de onafhankelijke rechterlijke macht de natie in haar eigen recht vertegenwoordigt, achterhaalde en gezwollen praat voor de vaak zou zijn, en indien efficiëntie moet voorgaan op andere overwegingen, dan moeten we zeggen dat ongeacht of Willem wijzer is geworden, wij toch alleszins dwazer zijn gebleken.²⁸ Dan hebben wij geen andere keuze dan de eigen rechtsbedeling in België te beschouwen als een sinds 1830 halsstarrig volgehouden historische vergissing, als een mislukt experiment, en dan moeten wij op onze blote knietjes aan de Nederlanders vragen of zij alsjeblijf, en tenminste voor jurisdictionele doeleinden, en omwille van de efficiëntie, opnieuw met ons één natie willen vormen.

Daar zijn overigens nog argumenten voor. Behalve dezelfde meerderheidstaal delen we dankzij verdragen en supranationale instellingen en ook dankzij een gedeelde rechtsgeschiedenis nu reeds een aanzienlijk deel van het materiële recht. De voornaamste praktische moeilijkheid lijkt de minderheidstaalkwestie te zijn. Ik wil geen nieuwe Kneppelfreed op mijn geweten, maar in Nederland gaat men minder sympathiek en faciliterend om met de minderheidstalen dan bij ons.²⁹ In België is het in Wallonië en Brussel,

349 parketmagistraten die een vergelijkbare nettoverloning genieten en althans volgens de WJP Rule of Law index een betere rechtsbedeling aanbieden dan wij in België, terwijl de totale loonmassa binnen justitie in Oostenrijk slechts 417 miljoen EUR bedraagt. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de fiscale lasten in Oostenrijk blijkbaar substantieel lager zijn dan in België. (zie de CEPEJ-rapporten voor België, Nederland en Oostenrijk, opnieuw: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Netherlands_2014.pdf en http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Belgique_2014.pdf, en http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Austria_2014.pdf en zie ook Benoît Allemeersch in "Het falen van onze justitie", *Knack*, 29 juli 2015, blz 26.

27

In deze cijfers is dan trouwens nog geen rekening gehouden met het gegeven dat in Nederland daarenboven zuiniger wordt omgesprongen met gebouwen dan in België. Zie in verband met de gebouwen van justitie opnieuw Koen Geens, *De Standaard*, 1 september 2015, Koen Geens, *De Morgen*, 13 september 2015, en ook het actieplan justitie: https://cdn.nimbu.io/s/1jn2gqe/assets/Plan_justitie_18maart_NL.pdf

28

Ten tijde van de Belgische revolutie werd het verzet tegen koning Willem I van Nederland samengevat onder de leuze: "*Wij willen Willem weg; wil Willem wijzer worden, wij willen Willem weer*".

29

Op vrijdag 16 november 1951 – knuppelvrijdag of kneppelfreed – sloeg de politie een groep Friese demonstranten, journalisten en nieuwsgierigen uiteen voor het gerechtsgebouw te Leeuwarden. Aanleiding waren discussies omtrent het gebruik van het Fries in de rechtszaal. Hierbij weze opgemerkt dat ik er mij van bewust ben dat er substantiële historische en sociologische verschillen bestaan tussen de rol van het Frans als

respectievelijk de Oostkantons mogelijk om de gehele rechtspleging in het Frans, respectievelijk in het Duits te laten verlopen.³⁰ In Nederland is dat anders. Ook na de wet van 2 oktober 2013 op het gebruik van de Friese taal blijft de rechtstaal in de provincie Friesland in eerste instantie het Nederlands, en wordt veeleer gedoogd dat de Friezen in Friesland schriftelijk of mondeling hun eigen taal gebruiken, dan dat een volwaardige rechtspleging in het Fries wordt georganiseerd.³¹ Nog in 2010 vroegen de kamerleden De Rouwe en Altsma, naar aanleiding van de zaak-De Groot, aan de Nederlandse Minister van Justitie, “of het wel vaker voorkwam dat het gebruik van de Friese taal in de rechtbanken werd belemmerd”. Daarop kwam het antwoord: “Van een absolute belemmering is geen sprake. Weliswaar is niet iedere rechter of officier van justitie in Leeuwarden de Friese taal machtig maar indien een justitiabele gebruik wil maken van zijn recht om Fries te spreken in de rechtszaal, zal in voorkomende gevallen een tolk kunnen worden ingeschakeld.”³²³³

rechtstaal in België ten opzichte van het Nederlands en de rol van het Fries als rechtstaal in Nederland ten opzichte van het Nederlands. Wel wil ik daarbij zeggen dat het Fries als rechtstaal niet minder op een eerbiedwaardige traditie kan buigen dan het Nederlands of Frans, zie bijvoorbeeld Pieter Gerbenzon, *Friese rechtstaal en vreemd recht*, J.B. Wolters, Groningen, 1958; Anne Popkema, “Het Oudfries: rechtstaal in beginsel”, in: *Us Wurk* 56 (p. 38-62), 2007 en beschikbaar op www.academia.edu.

30

Wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken.

31

Wet van 2 oktober 2013, houdende regels met betrekking tot het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer en in het rechtsverkeer, te raadplegen op wetten.overheid.nl/BWBR0034047/.

32

Schriftelijk antwoord van de Nederlandse minister van justitie van 6 juli 2010 aan de voorzitter van de Tweede Kamer, nr. 2010Z08595. De vragen werden gesteld naar aanleiding van het artikel “Friese taal sneuvelt door Zwolse officier” dat op 19 mei 2010 in de *Leeuwarder Courant* verscheen. Ondanks de bekendmaking: ‘*Jo hawwe it rjocht om op ‘e sitting Frysk te praten*’ aan de ingang van de rechtszaal, moest de Grouster boer Thom de Groot Nederlands spreken in de rechtszaal omdat de Zwolse officier van het openbaar ministerie het Fries niet machtig bleek. <http://www.lc.nl/friesland/regio/friese-taal-sneuveld-door-zwolse-officier-11425481.html>

33

Aldus vertoont de toestand van het Fries als rechtstaal enige gelijkenissen met de toestand van het Nederlands in België voor de taalwetten van 1935 zoals die is geduid door openingsredenaar Hendrik Vuye in 2010. In zijn openingsrede verwees Vuye naar het arrest Schoep uit 1873. Toen werd aan de advocaten van Schoep geweigerd in het Nederlands te mogen pleiten, omdat niet alle raadsheren in cassatie die taal machtig waren.

Deze bedenkingen terzijde gelaten, zal niemand betwisten dat de keuze om de rechtsbedeling in België Belgisch te houden, dan wel Nederlands te maken, niet een keuze is die in eerste instantie op basis van overwegingen van efficiëntie dient te worden gemaakt. Ook andere overwegingen hebben een rol te spelen, en die andere overwegingen, wanneer het gaat om justitie, hebben van doen met de grondslagen die ik net besprak, en die wel degelijk relevant en actueel blijven.

En die overwegingen zijn ook om zuiver instrumentele redenen relevant. Om toch managerees te spreken: justitie slaagt er in om met een financieel relatief weinig competitieve remuneratie toch te rekruteren in een zeer competitieve markt. De magistraten doen het met andere woorden niet voor het geld. In eender welk van de verschillende eisenpakketten die zijn geformuleerd, en in eender welk van de aanklachten tegen de financiële tekorten bij justitie, is nergens gevraagd om een weddeverhoging voor de magistraten, en nochtans worden we alle omstandigheden in acht genomen niet uitzonderlijk goed betaald.³⁴ Mijn nieuwe collega heeft een indrukwekkend doctoraat geschreven en is aan de mouw getrokken door grote zakenkantoren. Hij heeft voor een carrière in de magistratuur gekozen. Ik heb weet van jonge rechters en gerechtelijke stagiairs die uit de grote Anglo-Amerikaanse zakenkantoren komen. Niemand geeft bij mijn weten een veel lucratievere en evenzeer boeiende carrière als advocaat op met de saaie en doodse bedoeling om eens efficiënt te kunnen worden.

8.

Minister Koen Geens zegt in De Standaard: "Ik ben uit liefde getrouwd met vrouw Justitie. Misschien betaal ik mijn alimentatie soms wat trager, maar ik wil nog steeds die liefkozende man zijn".³⁵ Ook in De Morgen zegt de minister: "ik begrijp dat ze nu al decennia met een politiek van schaarse middelen leven, en ze voelen zich zo dikwijls bedrogen dat ze nu de nieuwe minister niet geloven. Ik begrijp dat ze met mij voorlopig alleen een

34

Zie opnieuw http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2012/Rapport_en.pdf. Ik wil daarbij opmerken dat de verloning van Belgische magistraten behoorlijk is, en de verloning is in de eisenbundels van de afgelopen twee jaar bij mijn weten nooit een belangrijk agendapunt geweest, maar het mag ook gezegd dat die verloning niet absurd hoog is. Een Belgische magistraat in de rechtbank van eerste aanleg verdient ongeveer anderhalve keer het gemiddelde inkomen. Rekening houdend met opleidingsniveau, voorwaarden van toegang tot het beroep, werklast en verantwoordelijkheid is dat zeker niet overdreven. Op het niveau van de korpschefs is de verloning binnen de magistratuur, waar een geringe loonspanning bestaat, eerder laag.

35

Koen Geens, *De Standaard*, 1 september 2015.

verstandshuwelijk zien zitten, en dat ik aan een zware bewijslast zal moeten voldoen vooraleer Vrouwe Justitia mij even graag zal zien als ik haar. Ik zal mijn best doen.”³⁶

Onze minister van justitie is een getalenteerd academicus, een bijzonder succesvol advocaat, een gerespecteerd staatsman, een beminnelijk man en een verzorgde verschijning. Het is een raadsel waarom een man als hij zich aangetrokken zou voelen tot de stramme knoken van een blinde en trage armoezaaister als vrouwe Justitia.³⁷

Pijnlijkster des te meer is daarom dat die liefde niet wederzijds blijkt. Vrouwe Justitia is immers niet gehuwd met de minister van justitie. Vrouwe Justitia en de politieke macht, waarvan de minister in zijn hoedanigheid van minister een vertegenwoordiger is, zijn gescheiden. En de verhouding tussen echtgescheidenen wordt nu ten enenmale niet bepaald door een vergevingsgezinde liefde. In het slechtste geval voeren echtgescheidenen oorlog, in het beste geval ontstaat een respectueuze en afstandelijke vriendschap die wordt bepaald door eerbied eerder dan liefde en door het min of meer correct vervullen van de gezamenlijke verantwoordelijkheden die men nog draagt en de verplichtingen die men jegens elkander heeft.

Het is de minister zelf die heeft gezegd dat er bedrog is gepleegd, en dat de alimentatie te laat wordt betaald. Die uitspraken verdienen aandacht.

9.

De verhouding tussen de staatsmachten is een verhouding die zo oud is als de beschaving.³⁸ Er is in de loop van die verhouding door beide echtgescheidenen overspel gepleegd, en de

36

Koen Geens, *De Morgen*, 13 september 2015.

37

Hij doet zowaar denken aan de charmante edelman Nikolaj Stavrogin die in het boek *Duivels* van Dostojewski uit pure zelfkastijding, verveling en levensmoeheid en ook voor de grap ver beneden zijn stand trouwt met een zwakzinnige.

38

En die verhouding roept *la chanson des vieux amants* van Jacques Brel in herinnering: « *Bien sûr tu pris quelques amants/il fallait bien passer le temps/il faut bien que le corps exulte/finalement, finalement/il nous fallut bien du talent/pour être vieux sans être adulte* ». De staatsmachten kunnen het zich echter moeilijk en slechts ten koste van de bevolking veroorloven onvolwassen te zijn.

dreiging van overspel is een permanente dreiging. Met overspel bedoel ik niet het occasionele negeren van de scheiding der machten, zoals zich dat kan voordoen wanneer een parlamentslid tussenkomt bij een magistraat met de bedoeling de uitspraak in een bepaald dossier te beïnvloeden. Wel bedoel ik de tendens om intrinsiek politieke vraagstukken te laten beslissen door de rechterlijke orde en de tendens om intrinsiek rechterlijke vraagstukken te delegeren naar het bestuur. Elke vergelijking mankt, maar dit is overspel, omdat het gerecht in het eerste geval inbreekt in de verhouding tussen de bevolking en zijn verkozenen, en in het tweede geval spookt de politiek met het bestuur uit wat eigenlijk het gerecht behoort te doen. Ik wil daar beknopt voor waarschuwen, en ik illustreer dit even beknopt aan de hand van twee voorbeelden uit het buitenland.

Een eerste kwestie betreft het beslechten van intrinsiek jurisdictionele geschillen, dit wil zeggen, geschillen die vragen om de toepassing van de wet op individuele casussen, door administratieve overheden. Een nogal opvallend voorbeeld uit het buitenland is de zaak “*Sweet cakes by Melissa*” uit Oregon, in de Verenigde Staten van Amerika. In die zaak werden Aaron en Melissa Klein, die een bakkerij uitbaatten in de staat Oregon, veroordeeld omdat zij hadden geweigerd een taart te bakken voor een ceremonie waarbij een lesbisch koppel hun relatie wilde vieren.³⁹ Ik wil mij niet uitspreken over de vraag of het terecht is dat zij voor die weigering zijn veroordeeld; dat is trouwens een zaak van het recht van de staat Oregon, en daar weet ik niets van. Wat opvalt in de zaak “*Sweet cakes by Melissa*” is dat de Kleins zijn veroordeeld door een verkozen ambtenaar, die dus ook zijn herverkiezing dient te betrachten, met name de *Commissioner of the Bureau of Labour and Industries of the State of Oregon*. De uitspraak waarin die administratieve beslissing is vevat beslaat niet minder dan 122 bladzijden en het bedrag dat de Kleins dienen te betalen, voor hun weigering een taart te bakken, bedraagt 135.000 USD.⁴⁰ Ik ben geen principieel tegenstander van de GAS-regelgeving, waarbij intrinsiek jurisdictionele geschillen worden onderworpen aan administratieve afhandeling, met de mogelijkheid op rechterlijke controle. Maar met de mogelijkheid van dergelijke ontsporingen in het achterhoofd rijst toch de vraag of het nu

39

Op dat ogenblik bestond het holebihuwelijk in Oregon juridisch nog niet.

40

Bureau of Labour and Industries, Melissa Klein doing business as Sweet cakes by Melissa and Aaron Klein doing business as Sweet cakes by Melissa, case nr. 44-14 en 45-14, Final Order op <http://www.oregon.gov/boli/SiteAssets/pages/press/Sweet%20Cakes%20FO.pdf>. De ettelijke bladzijden waarin commissioner Brad Avakian de emotionele schade bespreekt die zou zijn toegebracht aan het lesbische koppel, lezen als het dagboek van een zestienjarige puber met een identiteitscrisis. Voor een uitgebreid [en briljant zo niet geniaal] onderzoek naar de doelmatigheid en wenselijkheid van de bestraffing van haatdelicten, zie: Jogchum Vrieling, *Van haat gesproken? Een rechtsantropologisch onderzoek naar de bestrijding van rasgerelateerde uitingsdelicten in België*, Antwerpen, Maklu, 2010, 770 + xxii p. Wat geldt voor rasgerelateerde delicten geldt m.i. mutatis mutandis voor delicten gerelateerd aan seksuele oriëntatie. Ik dank overigens Jogchum Vrieling voor het corrigeren en aanvullen waar nodig van in het bijzonder de voetnoten.

werkelijk zo verkeerd zou zijn om de politiecommissaris rechtstreeks te laten vorderen voor de politierechtbank.⁴¹

Er is ook overspel in de andere richting. Daarbij heb ik het niet over de jurisdictionele beslechting van individuele geschillen, zelfs met wijziging van voorheen vaststaande rechtspraak, waarin politici of academici mijns inziens ten onrechte een aanmatiging van politieke macht kunnen zien.⁴² Wel bedoel ik de aanmatiging van politieke macht die zich voordoet wanneer de rechterlijke orde uitspraken doet, niet over de toepassing van de wet op individuele gevallen, maar over kwesties die elke rechtsonderhorige op dezelfde manier raken. Een buitenlands voorbeeld hiervan is de Nederlandse klimaatzaak. De rechtbank in Den Haag besliste daarbij, op verzoek van de stichting Urgenda, dat de Nederlandse Staat ervoor moet zorgen dat de uitstoot van broeikasgassen tegen 2020 tenminste 25% lager zal zijn dan in 1990.⁴³ Opnieuw: ik wil mij niet uitspreken over de vraag of de Nederlandse Staat dit behoort te doen of niet. Mij gaat het erom dat ik meen dat wanneer een bepaald vraagstuk, elke burger op dezelfde wijze raakt, zodat het belang van wie eist, niet is onderscheiden van het algemeen belang, het in beginsel niet aan een onverkozen rechter behoort te zijn om te bepalen welk antwoord moet worden geboden, maar aan de burger zelf, bij monde van zijn verkozen vertegenwoordigers.⁴⁴

10.

41

Hierbij bedenk ik dan ook dat de gemiddelde kost van dergelijke rechtspleging wellicht beneden het bedrag van de gemiddelde boete kan blijven, en dat de inkomsten uit dergelijke rechtspleging kunnen worden opgeteld bij de door justitie gegenereerde inkomsten eerder dan bij de inkomsten die de steden en gemeenten voor zichzelf genereren. Waarmee ik bedoel te zeggen dat de politieke macht hier eigenlijk niet enkel overspel pleegt maar zelfs een bijzit onderhoudt met de gezinsinkomsten.

42

Zie bijvoorbeeld Hendrik Vuye en Veerle Wouters, Beroepskosten XXL: de u-bocht van het Hof van Cassatie, *Knack* 24 juli 2015, en beschikbaar op <http://www.knack.be/nieuws/belgie/beroepskosten-xxl-de-u-bocht-van-het-hof-van-cassatie/article-opinion-589221.html>.

43

Rechtbank Den Haag, zaaknummer C/09/456689/HA ZA 13-96, 24 juni 2015, en beschikbaar op <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2015:7145>

44

Zie in dit verband ook: Antonin Scalia, *The Doctrine of Standing as an Essential Element of the Separation of Powers*, 17 SUFFOLK U. L. REV. 881 (1983); zie in verband met de vorderingsbevoegdheden van verenigingen ter benaarding van hun doel, en de actio popularis ook Paul Van Orshoven, Niet-ontvankelijkheid, nietigheid, verval en andere wolfijzers en schietgeweren van het burgerlijk procesrecht, *P&B* 2002, afl. 1, 3-26.

Overspel is, hier te lande, thans niet langer strafbaar gesteld en dat merken we dus ook in de verhouding tussen de machten. De minister sprak ook van het laattijdig betalen van alimentatie. Familieverlating is strafbaar, en in het misdrijf familieverlating, een misdrijf tegen de openbare zeden en de familiale orde, lijdt het beginsel uitzondering dat in burgerlijke zaken geen dwang wordt uitgeoefend op de persoon.

Er is sprake van familieverlating. Ik weet niet of het kies is de vraag te stellen, voor de begroting van de onderhoudsverplichtingen, of de levensstandaard en pensioenvoorzieningen die de leden van de regelgevende assemblees en de politici met een uitvoerend mandaat – en dat zijn er onderhand meer dan er professionele rechters zijn – rekening houdend met hun werklast, zichzelf veroorloven, evenwaardig is aan de levensstandaard die aan de rechterlijke orde wordt toegestaan. Ik wil niet in een ander zijn bord kijken, en het is prima en zeer democratisch dat politici voldoende worden betaald, zodat het niet enkel een voorrecht van de rijken is om politiek actief te kunnen zijn.

Wel weet ik dat er minimale alimentatieverplichtingen bestaan en dat die alimentatieverplichtingen niet worden nagekomen.

In zijn mercuriales van 1 september 2014 en 2 september 2015 heeft procureur-generaal bij cassatie Patrick Duinslaegher aandacht geschonken aan de onderfinanciering van justitie.⁴⁵ Ook op de alarmdag justitie op 20 maart 2015 zijn de budgettaire beperkingen die aan de rechterlijke orde worden opgelegd, aangeklaagd. Ik zal niet opnieuw doen wat anderen reeds eerder en beter en verstandiger hebben gedaan.

Wel wil ik, louter aanvullend, een bijkomend concreet voorbeeld geven. Er is eerder en op dit forum reeds gewezen op de inflatie van mensenrechten, en de ontwaarding van het recht die er hand in hand mee gaat.⁴⁶ Er is geschreven en gezegd dat de overheid nogal makkelijk mensenrechten uitschrijft, zonder er zich om te bekommeren of die ook kunnen worden waargemaakt, als waren het ongedekte cheques, en dat de overheid op die wijze moreel gezichtsverlies en zelfs bankroet lijdt.⁴⁷

45

Beide mercuriales zijn beschikbaar op de website van de FOD justitie:
http://justitie.belgium.be/nl/binaries/Merc2014NL_tcm265-254598.pdf en
http://justitie.belgium.be/nl/rechterlijke_orde/hoven_en_rechtbanken/hof_van_cassatie/nieuws/news_2015-09-02.jsp?referer=tcm:265-271581-64

46

Fernand Keuleneer, Inflatie van mensenrechten – ontwaarding van het recht. Openingsrede voor het Vlaams Pleitgenootschap, 1995.

47

De situatie is vandaag ernstiger dan dat. Het fundamentele recht dat men niet mag aangehouden worden of blijven zonder rechterlijke controle is een werkelijk mensenrecht. Zonder hoogdravend te willen zijn, en in alle sereniteit, merk ik op dat dit mensenrecht duizend jaar oud is en de toetssteen vormt waarmee men een politiestaat van een rechtsstaat onderscheidt, en een vrije samenleving van een dictatuur.⁴⁸ Deze waarborg is anno 2015 in West-Vlaanderen afhankelijk van de goede wil van beroepsrechters, die tijdens hun vakantie, onbezoldigd en vrijwillig, raadkamers gaan voorzitten in de aangrenzende afdelingen, omdat anders de collega's daar geen vakantie kunnen nemen. Op *Twitter* viel te lezen dat tijdens één raadkamerzitting in Antwerpen niet minder dan vijftig zaken moesten worden behandeld. Als die zitting zonder onderbreking duurt van 09.00 uur tot 14.00 uur, zoals mij aannemelijk lijkt, dan wil dat zeggen dat de rechter per aangehoudene over zes minuten tijd beschikt om te oordelen of van die burger, van die mens, onschuldig tot het tegendeel bewezen is, een maand van zijn leven moet worden afgepakt. Dit dan in de veronderstelling dat op de rol geen bijzondere zaken zijn opgenomen, geen complexe doorverwijzingen of interneringen.

11.

Het antwoord op de klacht dat de Staat meer geld en middelen moet ter beschikking stellen aan justitie is meestal dat er eenvoudig te weinig middelen zijn. *Eppur si muove*: er zijn wél voldoende middelen.

Wellicht kan, vooreerst, geld worden gevonden binnen de budgetten die thans ter beschikking worden gesteld van de rechterlijke orde. Het is niet omdat ik het onzin vind dat er te weinig middelen zouden zijn, of nog omdat ik geen minnaar ben van efficiëntie ter wille van de efficiëntie, dat ik een voorstander ben van spilzucht. Wanneer uit onderzoek zou blijken dat er marge is voor verbetering in de bestedingsbeslissingen binnen justitie, dan moet daar gevolg aan worden gegeven. Niet omdat zulks efficiënter zou zijn, maar wel uit eerbied, omdat het niet op zou gaan aan de gemeenschap middelen te vragen om

Zie voetnoot 46; zie ook Matthias Storme, Dikè, Hydra, Zeno in het insolventierecht, rede ter gelegenheid van de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de rechtsgeleerdheid aan de KU Leuven, gehouden op 25 maart 2013, *Acta Falconis*, volume 2, 2013.

48

Er wordt aangenomen dat dit recht – de *habeas corpus* – een eerste maal schriftelijk is opgetekend, niet in de Magna Carta, maar in de Assisen van Clarendon van 1166 van koning Hendrik II van Engeland: “*And when a robber or murderer or thief, or harbourers of them, shall be taken on the aforesaid oath, if the Justices shall not be about to come quickly enough into that county where they have been taken, the sheriffs shall send word to the nearest Justice through some intelligent man, that they have taken such men; and the Justices shall send back word to the sheriffs where they wish those men to be brought before them: and the sheriffs shall bring them before the Justices. And with them they shall bring, from the hundred or township where they were taken, two lawful men to bear record on the part of the county and hundred as to why they were taken; and there, before the Justice, they shall do their law.*”

geldgebrek op een welbepaalde plaats binnen de rechterlijke orde te bestrijden, terwijl op andere plaatsen binnen de rechterlijke orde per hypothese een geldoverschot zou zijn. De rechterlijke orde is dat aan zichzelf en aan de gemeenschap verplicht. Ook wanneer het zo is, en het is zo, dat er een verplichting voor de Staat bestaat om de rechterlijke orde behoorlijk te financieren, dan roept die verplichting voor de rechterlijke orde even goed de verplichting in het leven om aan de gemeenschap rekenschap en verantwoording te geven van de behoorlijke en zuinige besteding van de schaarse middelen die haar ter beschikking worden gesteld. Indien, bijvoorbeeld, uit een werklastmeting zou blijken, in zaken met een per hypothese vergelijkbare complexiteit, dat de rechters in rechtscollege [x] 800 beschikkingen en vonnissen per jaar schrijven, en de rechters in rechtscollege [y] slechts 500 beschikkingen, of indien zou blijken dat rechters [a] slechts 20 uur per week dienen te besteden aan hun professionele activiteiten, terwijl rechters [b] 60 uur per week moeten werken, dan zou het van bijzonder weinig rechtvaardigheid, laat staan collegialiteit getuigen om geen verandering te brengen in die situatie.⁴⁹ Het lijkt om die reden zo, terzijde, dat er nood is aan publicatie en verwerking van de gevolgen van een werklastmeting die betrekking heeft op de volledige salarismassa van justitie, en voor het ganse land. Ook is er wellicht ruimte voor een uitbreiding van de mogelijkheden voor de korpschefs om zieke collega's of collega's die onder de maat presteren op te volgen dan wel in hun tijdelijke of permanente vervanging te voorzien. Wanneer ik overtuigd en met nadruk spreek over de scheiding der machten, en dus over de onafhankelijkheid van de rechters, dan heb ik het niet over *l'indépendance de ne rien faire*.

12.

Indien aldus vervolgens nog zou blijken dat ook de budgetten die aan de rechterlijke orde worden ter beschikking gesteld, onvoldoende zijn om een behoorlijke rechtsbedeling binnen een redelijke termijn te waarborgen, is er, nog steeds binnen de FOD Justitie, wellicht marge voor een andere allocatie van de beschikbare middelen.

Er wordt een budget van bijna 90 miljoen EUR besteed aan juridische bijstand. Oostenrijk voldoet aan zijn verplichtingen onder het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens in verband met het recht op toegang tot de rechter met een budget voor rechtsbijstand van 19 miljoen EUR.⁵⁰ Het kan een volstrekt legitieme politieke keuze zijn om méér te besteden aan

49

Ik wil zeker niemand viseren en het ene contentieux is zeker het andere niet maar uit de statistieken die vandaag wel reeds beschikbaar zijn blijkt toch dat er van rechtscollege tot rechtscollege verschillen zijn in de verhouding aantal zaken per aantal rechters:
http://justitie.belgium.be/nl/informatie/statistieken/hoven_en_rechtbanken/2014/

50

Ik verwijs opnieuw naar de CEPEJ – rapporten over Nederland, België en Oostenrijk:
http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Netherlands_2014.pdf en

juridische bijstand (Nederland en de Scandinavische landen besteden substantieel meer dan België aan juridische bijstand), maar dit wil wel zeggen dat het in België mogelijk is om een bedrag van ongeveer 65 miljoen EUR van de juridische bijstand weg te sluisen en aan de rechterlijke orde toe te bedelen en nog steeds aan de mensenrechtelijke verplichtingen te voldoen.

Ongeveer 100 miljoen EUR wordt op het departement justitie besteed aan het uitbetalen van de wedden van bedienaren van de erediensden. Ook dat is een volstrekt legitieme politieke keuze. Maar het zou evengoed een legitieme politieke keuze zijn om het concordaat van 15 juli 1801 op te zeggen, de kerkelijke bezittingen terug te geven aan de katholieke erediensden, dankzij diezelfde beslissing de staat ook te bevrijden van het kostelijke onderhoud van die gebouwen, en 100 miljoen EUR extra aan de rechterlijke orde toe te bedelen.

13.

De middelen die in België aan justitie worden ter beschikking gesteld zijn zeker niet absurd laag.⁵¹ Evenwel ben ik er niet van overtuigd dat de marge voor verbetering van de bestedingsbeslissingen binnen de rechterlijke orde en binnen justitie zo ruim is, dat op die wijze alleen alle gebreken in de behoorlijke rechtsbedeling kunnen worden weggewerkt. In het justitieplan van minister Geens is becijferd dat de gemiddelde kost van een vonnis op vandaag, met alle ruimte die nog zou bestaan voor interne bezuinigingen binnen de rechterlijke orde, 850 EUR bedraagt.⁵² Dat bedrag is laag in vergelijking met de kost van het werk dat wordt verricht door professionelen in de andere juridische beroepen. Ik weet uit mijn subjectieve ervaring dat het in arbeidsduur uitgedrukt vergelijkbare werk dat wordt verricht door advocaten, niet voor minder dan het dubbele van dat bedrag wordt aangerekend aan de cliënten. Het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding voor niet in geld waardeerbare zaken bedraagt op dit ogenblik 1.320 EUR.⁵³ Er bestaan naar verluidt

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Belgique_2014.pdf, en
http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Austria_2014.pdf

51

Zie voetnoot 24, 25 en 26

52

https://cdn.nimbu.io/s/1in2gqe/assets/Plan_justitie_18maart_NL.pdf. Indien de Belgische justitie aan een kost van 850 EUR per vonnis een zestiende plaats behaalt op de WJP-index, voor wat die index waard is, dan vind ik dat eerlijk gezegd een vrij behoorlijk resultaat.

53

Art. 1022 Ger. Wb. en KB 26 oktober 2007

notarissen die 1.500 EUR durven aanrekenen voor het copy-pasten en aanvullen van een eenvoudig verzoekschrift echtscheiding onderlinge toestemming, en daar kruipt een pak minder werk in dan in het schrijven van een vonnis. Met andere woorden: zelfs rekening houdende met de inefficiënties en onrechtvaardigheden die kunnen bestaan, en die inderdaad dienen te worden geremedieerd, opereert justitie verhoudingsgewijs vrij goedkoop.

Het is ook een optie het geld te halen bij die rechtzoekenden die het hebben. Wanneer probleemloos een rechtsplegingsvergoeding van 1.320 EUR kan worden toegekend, bestaat er weinig reden waarom de noodzakelijkere en lagere kost van de productie van de beslissing waarin die rechtsplegingsvergoeding wordt toegekend, niet eerst kan worden verhaald op die rechtzoekenden aan wie het behoort en die het zich kunnen veroorloven.

Het is tenslotte zo dat de beslissing over de besteding van de algemene fiscale opbrengsten een beslissing is die iedereen op dezelfde wijze aanbelangt, en dus een politieke beslissing, die politiek dient te worden genomen. De rechterlijke macht heeft echter en zoals blijkt uit wat ik eerder zegde, filosofisch evenwaardige aanspraken als de andere machten op de fiscale opbrengsten van de Staat, indien zij al geen voorrang zou moeten nemen. De uitgaven van de Staat met het oog op de financiering van de rechterlijke macht zijn kwalitatief niet te vergelijken met en hebben voorrang op de uitgaven die de staat doet met het oog op sociale rechtvaardigheid, cultureel mecenaat, of zelfs onderwijs en gezondheidszorg. Indien er geen geld zou zijn voor justitie, dan is er om die reden evenmin geld voor eender welke andere overheidsuitgave, en zolang de overheid nog geld uitgeeft ten behoeve van eender welke andere doeleinden, kan zij niet staande houden dat er niet genoeg geld zou zijn voor een behoorlijke rechtsbedeling. Ook hier bestaan trouwens zuiver instrumentele redenen waarom de Staat verplicht is de rechterlijke orde behoorlijk te financieren: ten eerste heeft de Staat (weliswaar in minderende mate) de rechtsbedeling nodig om de fiscale verplichtingen van de burgers af te dwingen, ten tweede zal de Staat wat zij voorbij een bepaalde grens bespaart in rechtsbedeling, toch betalen in schadevergoeding. De Staat is immers behalve moreel ook juridisch verplicht de rechterlijke macht voldoende te financieren opdat er een behoorlijke rechtsbedeling binnen een redelijke termijn kan worden aangeboden.⁵⁴

De voorgaande maatstaf in acht genomen, blijkt uit de overheidsbestedingsbeslissingen zoals die vandaag worden genomen, dat er wel degelijk voldoende middelen zijn.

Het geld kan eender waar anders gehaald worden. Zoals gezegd dient de rechterlijke orde geen andere overheidsbestedingen te laten voorgaan in rang, en bestaat er dus legitimiteit eender welk ander begrotingskrediet te plunderen ten voordele van de rechterlijke macht.

14.

Zoals ik zegde is de rechtsbedeling – het straffen van de boosdoeners, en het eren van de goede mensen – de eerste taak van de staat, en de taak die het betalen van belastingen rechtvaardigt (en trouwens mogelijk maakt).

Zonder het recht is de Staat niet de Staat maar een gewapende roversbende, het recht bepaalt de identiteit van de Staat. Het is wat hoogdravend, maar zoals gezegd is een Staat zonder recht geen Staat, en op die manier begrepen is het recht een beetje de ziel van de Staat.

Wat baat het een mens dat hij de wereld wint als hij zijn ziel verliest?⁵⁵